ACTA UNIVERSITATIS LODZIENSIS
FOLIA LINGUISTICA 12, 1986

Feliks Czyżewski

NIEKTÓRE PROBLEMY BILINGWIZMU (NA PRZYKŁADZIE GWAR WŁODAWSKICH)

Celem artykułu jest ukazanie niektórych zjawisk językowych powstałych na bilingwistycznym (polsko-ukraińskim) obszarze gwar włodawskich[1].

Jak wynika z badań historycznych[2], ziemie na północ od rzeki Włodawki zamieszkiwało do XII w. ruskie plemię Bużan; na południe ciągnęły się Grody Czerwieńskie, z istniejącym już w tym czasie Uhruskiem. Stanowiły one samodzielną jednostkę administracyjną, ale ze względu na swoje peryferyczne położenie były przedmiotem zatargów między Rusinami i Polakami. Ostatecznie pozostały przy Rusi Halicko-Włodzimierskiej. Na obszarze Grodów Czerwieńskich w XII w. istniało w Uhrusku biskupstwo obrządku wschodniego[3], przeniesione w XIII w. do Chełma[4]. Od XIII w. teren ten należał do dzielnicy chełmsko-bełskiej, która do połowy XIV w. kilkakrotnie wchodziła do Litwy bądź Korony. W 1388 r. Władysław Jagiełło Ziemię Bełską oddzielił od Rusi i przekazał w posagu księciu mazowieckiemu. W 1462 r. obszar ten jako cześć województwa bełskiego przeszedł pod bezpośrednie zwierzchnictwo Korony. Także Ziemia Chełmska weszła do Korony jako jej integralna część.

Inaczej przedstawiał się rozwój badanego terenu na północ od

---

[1] Stosunkom językowym byłego powiatu włodawskiego, tj. istniejącego do czerwca 1975 r., poświęciłem monografię. Omówione w niej zostały systemy fonetyczno-fonologiczne gwar ukraińskich i polskich.

[2] W. Ćwik, J. Reder, *Lubelszczyzna. Dzieje rozwoju terytorialnego, podziałów administracyjnych, ustroju, władz*, Lublin 1977.

[3] Tamże, s. 9-14.

[4] A. Tokarczyk, *Trzydzieści wyznań*, Warszawa 1971, s. 16.

rzeki Włodawki. Obszar ten początkowo należał do Ziemi Brzeskiej, która w 1520 r. weszła w skład nowo utworzonego województwa podlaskiego[5]. Od 1566 r. teren ten jako część województwa poleskiego pozostał pod zwierzchnictwem Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Ziemie położone po obu stronach rzeki Włodawki kolonizowane były przez Rusinów, w mniejszym stopniu przez Mazowszan[6]. Osadnicy ze wschodu zajmowali przede wszystkim ziemie wzdłuż Bugu (wskazuje na to m. in. duża ilość cerkwi, założonych w XVI i XVII w.)[7]. Powstałe w wyniku osadnictwa ruskiego wsi na północ od rzeki Włodawki stanowiły własność znanych rodów litewskich (Radziwiłłów, Sanguszków, Kryńskich). Na południe od tej granicy była własność królewska. Organizacją życia gospodarczego zajmowali się tutaj wójtowie, wywodzący się z ludności ruskiej[8]. Ludności polskiej było tutaj niewiele, znajdowała się ona przede wszystkim w takich miasteczkach, jak Wisznice, Włodawa.

Na południowo-zachodnich krańcach badanego obszaru sytuację osadniczą kształtowały, w przeciwieństwie do pozostałych terenów, zubożałe rody polskie (Wereszczyńskich, Hańskich, Kunickich). Stosunkowo urodzajne ziemie ściągały w te strony w późniejszym okresie także osadników ruskich. Ludność polska, jak się wydaje, musiała jednak na tym obszarze przeważać. W XVII i początkach XVIII w. poszerzała ona swoje posiadłości w kierunku wschodnim. Szczególnie widoczne to było w okresie, gdy dobrami ziemskimi zarządzali magnaci polscy (Leszczyńscy, Firleje, Koniecpolscy, Zamojscy)[9], którzy ściągali kolonistów z głębi kraju. Polonizację ułatwiało również istnienie takich osad miejskich, jak Horodyszcze, Wisznice, Sławatycze. Szczególne miejsce w tym procesie przypadło Włodawie, która w XVI i XVII w. była ważnym ośrod-

---

[5] M. B i e r n a c k a, *Wsie drobnoszlacheckie na Mazowszu i Podlasiu*, Wrocław 1966, s. 44.

[6] A. J a b ł o n o w s k i, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 6, cz. 2, *Podlasie*, Warszawa 1909, s. 183, 196.

[7] Por. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 1-15, Warszawa 1890-1902; S. M i c h a l s k i, *Włodawa. Monografia statystyczno-gospodarcza*, Lublin 1939.

[8] *Lustracje województwa ruskiego 1661-1665*, cz. 3, *Ziemie halicka i chełmska*, Wrocław 1976.

[9] *Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 142-143, t. 12, s. 712.

kiem handlowym i kulturalnym[10]. Wreszcie dużą rolę w polszczeniu się ludności miejscowej odegrały kościoły w Opolu, Wisznicach, a we Włodawie także i klasztor. Na południowo-zachodnie krańce omawianego terenu przybyli w latach 1795-1815 koloniści niemieccy. Byli to spolszczeni osadnicy, mieszkający wcześniej na Kujawach i w środkowej Polsce[11].

W okresie niewoli omawiany obszar należał do zaboru rosyjskiego. Pod koniec XIX i na początku XX w. doszło do wzmożenia prześladowań religijnych. W 1875 r. wyszedł dekret o likwidacji obrządku grecko-unickiego i administracyjnym uznaniu unitów za prawosławnych[12]. W 1866 r. było tutaj 60,1% prawosławnych, 19,4% katolików, 17,5% Żydów, 3% protestantów. Reakcją na represje jest opór unitów, chodzenie do kościołów, polszczenie się ludności ruskiej. W 1905 r. po ogłoszeniu unii tolerancyjnej 8 tys. (ok. 6%) prawosławnych powróciło do kościoła grecko-katolickiego. W wyniku jednak przewagi ludności prawosławnej i ruskiej doszło do utworzenia w 1912 r. guberni chełmskiej[13].

Obecnie na skutek powojennych przesiedleń pozostała na obszarze byłego pow. włodawskiego w zasadzie ludność polska, zróżnicowana jednak wyznaniowo i językowo. Obok katolików są tutaj prawosławni (przede wszystkim w najstarszym pokoleniu). Przeważającą część badanego obszaru zamieszkuje ludność dwujęzyczna. W wielu wsiach gwara polska współistnieje z gwarą ukraińską. Wzajemny stosunek tych dwóch gwar układa się różnie. Na południe od rzeki Włodawki są wsie, gdzie na co dzień mówi się po ukraińsku, a po polsku tylko w kontaktach z ludźmi z zewnątrz. Na południe zaś od tej granicy po polsku mówią prawie wszyscy mieszkańcy na co dzień, a gwarą ukraińską posługują się starzy ludzie w rozmowie między sobą.

Przedstawione na wstępie możliwie szczegółowo uwarunkowania historyczne są jednak konieczne dla właściwej oceny sytuacji językowej byłego pow. włodawskiego.

W artykule uwzględniłem materiał zebrany z 36 wsi dwujęzycz-

---

[10] S. M i c h a l s k i, *op. cit.*, s. 9.

[11] Por. W. Ś l a d k o w s k i, *Kolonizacja niemiecka w południowo-wschodniej części Królestwa Polskiego w latach 1815-1915*, Lublin 1969, passim.

[12] W. Ć w i k, J. R e d e r, *op. cit.*, s. 107.

[13] Tamże.

nych, zebrany w latach 1975-1978 od informatorów-autochtonów najstarszego pokolenia, posługujących się gwarą ukraińską i polską. Dla celów porównawczych wyzyskałem też materiał zebrany do *Atlasu gwar Lubelszczyzny*[14].

Gwary włodawskie stanowią interesujące studium dla prześledzenia interferencji językowych, tj. odchylenia od normy języka ojczystego, wytworzonego na skutek biegłego posługiwania się językiem sąsiadów[15]. Systemy fonetyczno-fonologiczne ukraińskich i polskich gwar tego terenu są nie tylko rezultatem ich rodzimego rozwoju, ale też konsekwentnego przenikania niektórych elementów jednego systemu do drugiego i odwrotnie. Wielowiekowe współistnienie ludności ukraińskiej i polskiej prowadziło do bilingwizmu. Nieobojętne dla analizowanych systemów okazało się więc obcojęzyczne otoczenie.

W artykule przedstawione zostaną niektóre przyczyny kształtowania się interferencji językowych na obszarze byłego pow. włodawskiego.

1. W procesie przyswajania obcego systemu językowego dochodziło do przenoszenia przez ludność dwujęzyczną z systemu prymarnego do wtórnego określonych cech, powstałych w rezultacie tych samych nawyków artykulacyjnych.

W większości polskich gwar północnych i niektórych południowo-wschodnich występuje półmiękka wymowa *s'*, *z'*, np. *ovs'isko*, *oz'ima*. Tego rodzaju artykulacja jest wynikiem interferencji tutejszych gwar ukraińskich. W przeszłości ludność ukraińska polszcząc się przeniosła ze swojego pierwotnego systemu wymowę koronalną. Nie zachodziła bowiem konieczność przyswojenia obcych im dźwięków *ś*, *ź*, tzn. z pełnym zmiękczeniem, ponieważ już artykulacja koronalna służyła różnicowaniu form i znaczeń wyrazów, por. *s'at* 'siadł': *sat* 'sad', *kos'* 'tryb rozkazujący od *kosić*' : *kos* 'gatunek ptaka'; *koz'ak* 'rodzaj grzyba, koźlarz' : *kozak* 'żołnierz ukraiński'; podobnie w gwarach ukraińskich, np. *wůs'* 'oś' : *wůs* 'wóz', *wis'* : *wis* 'ts.' itd. Jednak pod wpływem

---

[14] Materiały, zebrane w latach 1957-1959 pod kierunkiem prof. P. Smoczyńskiego, znajdują się w Zakładzie Języka Polskiego UMCS.

[15] Por. K. D e j n a, *Z metodologii badań gwar peryferyjnych i wyspowych*, "Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego" XXV, 1979, s. 35-40; B. D u n a j, *Zagadnienie interferencji w badaniach dialektologicznych*, "Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego" XXXVII, 1980, s. 99-108.

okolicznych gwar z systemowym *ś, ź* w wymowie mieszkańców wsi północnych i południowo-wschodnich pojawiają się przykłady miękkich *ś, ź*. Spółgłoski *s', z'* są wariantami fakultatywnymi fonemów */ś/, /ź/*.

Przedstawiony typ interferencji powstał w wyniku prawa wyboru[16] między cechą prymarnego systemu, tj. wymową *s', z'* a cechą wtórnego systemu, tj. artykulacją *ś, ź*. Polszcząca się w przeszłości ludność ukraińska mogła do wtórnego systemu wprowadzić spółgłoski *ś, ź*, takie jak w języku ogólnopolskim, bądź pozostać przy własnych *s', z'*. Ze względu jednak na ukształtowane wcześniej przyzwyczajenia artykulacyjne utrzymała ona wymowę typu *s'ano, z'ima*.

2. Przenikanie niektórych elementów fonetycznych jednego systemu do drugiego mogło być również rezultatem niewykształcenia przez ludność bilingwistyczną określonych nawyków artykulacyjnych, koniecznych w systemie wtórnym. Powstałe w ten sposób cechy językowe jako irrelewantne nie utrudniają komunikacji językowej, wskazują jednak na ich obcy charakter.

W polskich gwarach okolic Włodawy w ich części północnej i południowo-wschodniej spółgłoski *t, d* przed szczelinowymi *š, ž* (*< *tŕ*) nie ulegają asymilacji, np. *kostševa, tšonek, dševo*. Brak dziąsłowych *t, d* tłumaczyć trzeba innym rozwojem psł. **tŕ*, **dŕ* w gwarach ukraińskich. Formy te bowiem brzmią: *kosterèwa, čerenók, d'erèwo*. Stąd też ludność dwujęzyczna, znająca pierwotnie system ukraiński, przechodząc na system polski nie mogła przyswoić *t, d* dziąsłowych, ponieważ nie miała ich w prymarnym systemie. Podobny sposób artykulacji znany był w gwarze Milna[17].

3. Kształtowanie się interferencji językowych na obszarze bilingwistycznym to nie tylko przenoszenie z systemu prymarnego do wtórnego określonych elementów, ale także właściwe ich usytuowanie w nowym systemie. Jest to więc problem dystrybucji.

We wschodniej części gwar włodawskich wymowa typu *bečќe, moǵe, ǵeńe'* · jest zjawiskiem późnym i tłumaczy się interferencją gwar ukraińskich. Miękkie *ќ, ǵ* (ta ostatnia w zapożyczeniach) występują w systemie nadbużańskich gwar ukraińskich. Podczas

---

[16] Por. Z. G o ł ą b, A. H e i n z, K. P o l a ń s k i, *Słownik terminologii językoznawczej*, Warszawa 1968, s. 166.

[17] K. D e j n a, *Gwara Milna*, "Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego" XIV, 1968, s. 22.

polszczenia się ludność tych terenów nie musiała przyswajać *ḱ, ǵ* (inaczej niż na obszarach z artykulacją typu *kyd́aty, sołótke*), bo miała je już w prymarnym systemie. Należało jedynie nauczyć się nowej, nie znanej w języku ukraińskim, dystrybucji tych dźwięków, a mianowicie *ḱ, ǵ* przed *e* (≤ psł. *ъ), np. *młotḱem, ǵez*, natomiast *k, g* przed kontynuantami psł. *ǫ, np. *gęś, mogę, na bečkę*. Dwujęzyczna ludność o prymarnym systemie ukraińskim, która wcześniej wymawiała formy typu *b́očku, hus'*, ale też *sołótḱe*, polszcząc się przekształciła je pod wpływem analogii typu: ukr. *sołótḱe* - pol. *słotḱe* na *bečḱe, ǵeńs'*. Natomiast we wsiach środkowozachodniej części powiatu, które w systemie ukraińskim nie mają miękkich *ḱ, ǵ*, lecz typ *kyj̨, sołótke*, dochodzi do powstania wymowy *bečke, moge*.

4. Na obszarze bilingwistycznym system wtórny może przyczyniać się do utrzymania określonych innowacji dialektalnych systemu prymarnego.

W północnych i południowo-wschodnich gwarach ukraińskich okolic Włodawy występuje wymowa typu *sáǯa, xóǯu*. Spółgłoska *ǯ* ≤ psł. *dj w świetle najnowszych badań uważana jest za wczesną innowację języka staroruskiego[18]. Zmiana *ǯ* w *ž*, jaka dokonała się w centralnych gwarach ukraińskich, nie nastąpiła w większości gwar dialektu południowo-zachodniego. Istnienie wymowy typu *sáǯa* w gwarach włodawskich w ich części północnej i południowo-wschodniej tłumaczyć należy wpływem gwar polskich. Zmiana *ǯ* (≤ *dj) w *ž* nie mogła się dokonać, ponieważ ludność etnicznie ruska musiała już wówczas stykać się z polszczyzną[19]. Wiedziała więc, że "polkim *żaba, zboże* odpowiada - jak pisał Zdzisław Stieber - mr. *żaba, zbiża*, ale polskim *miedza, sadza* - mr. *medża, sadża* etc. Fakt ten musiał się przyczynić do wzmocnienia poczucia odrębności fo-

---

[18] Por. A. A. Š a c h m a t o v, *Očerk drevnejšego perioda istorii russkogo jazyka*, Petersburg 1915, s. 38; Z. S t i e b e r, *Małoruskie ǯ ≤ *dj i czesko-słowackie ʒ ≤ *dj*, [w:] *Świat językowy Słowian*, Warszawa 1974, s. 128.

[19] Jak wynika z badań historycznych, ludność etnicznie polska znajdowała się na południe od Włodawki, a więc na terenie Grodów Czerwieńskich, już co najmniej od XI w. (zob. wstęp). Również obszary na północ od Włodawki w początkach XI w. należały do państwa polskiego i były kolonizowane przez Mazowszan, ale już "w XII w. jest w rękach ruskich spory rąbek południowo-wschodni Mazowsza (na dzisiejszym Podlasiu), między Łukowem a Brześciem i Włodawą". (J. N a t a n s o n-L e s k i, *Rozwój terytorialny Polski do roku 1572*, Warszawa 1964, s. 33). Ziemie te, odzyskane na krótko w 1182 r., przeszły wraz z całą Rusią w ręce litewskie i do Mazowsza już nie wróciły (por. tamże).

nemów ǯ i ž w ich własnych dialektach, co spowodowało odporność tych dialektów na szerzącą się od wschodu tendencję do zmiany ǯ > ž[20]. Jak się przypuszcza, centrum tej zmiany znajdowało się na północnym wschodzie dialektu ruskiego[21]. Zgodnie z teorią falową zmiana ǯ (< psł. *dj) w ž dotarła bardzo osłabiona na peryferium formowania się języka ukraińskiego. Na tereny nadbużańskie przyszła najprawdopodobniej ta zmiana w tak nieznacznym natężeniu, że poczucie różnicy fonologicznej między ǯ i ž wzmocnione przez uświadomienie odmienności w polskim systemie językowym pozwoliło ją zahamować.

5. Wtórny system językowy na terenie bilingwistycznym ustala też często inny kierunek ewolucji gwar peryferyjnych niż gwar centralnych.

W okresie staroruskim spółgłoski wargowe i przedniojęzykowe występujące przed samogłoskami *i, e* były półpalatalne[22]. Rozwój ich, jak przypuszcza Władysław Kuraszkiewicz, był niejednakowy na całym obszarze ukraińskim. W gwarach centralnych poszedł on w kierunku dyspalatalizacji wymienionych spółgłosek, natomiast w gwarach peryferyjnych - palatalizacji. W gwarach włodawskich o kierunku rozwoju półmiękkich wargowych i przedniojęzykowych zadecydowała ostatecznie obecność systemu polskiego, w którym szeregi półpalatalne przeszły w palatalne. W ukraińskich gwarach badanego terenu na skrawku północno-zachodnim utrzymują się jeszcze palatalne wargowe i przedniojęzykowe przed *i*, np. *b'itY, nos'it'i*. Znacznie szerzej, bo aż całą zachodnią część (a na południu aż po rzekę Bug) obejmuje spółgłoska *l* w typie *mal'ina, dal'eko*.

Z podanego przykładu widać wyraźnie, że system wtórny pełni często rolę arbitra wobec różnych zjawisk i tendencji systemu prymarnego.

6. Zmiany systemów fonologicznych na obszarze dwujęzycznym mogą dokonywać się na skutek ustabilizowania się zapożyczeń (z zachowaną stroną brzmieniową). W przypadku, gdy dochodzi do powstania pary minimalnej, tzn. gdy przeciwieństwo między głoskami

---

[20] Z. S t i e b e r, *loc. cit.*

[21] Tamże.

[22] Por. W. K u r a s z k i e w i c z, *Ukraińska dyspalatalizacja w gwarach podlaskich*, "Z polskich studiów slawistycznych" 1963, seria 2, Językoznawstwo, s. 23-37.

idzie w parze ze zróżnicowaniem funkcjonalnym wyrazów i ich form, dany dźwięk pełni funkcję dystynktywną.

W polskich gwarach okolic Włodawy można znaleźć przykłady ustabilizowanych zapożyczeń z gwar ukraińskich, np. *kut'a* 'rodzaj potrawy wigilijnej', *vid'ok* 'mak samosiewny', *hody* 'trudno'. Zapożyczenia te z nie zmienioną fonetyką przeniesione zostały przez ludność dwujęzyczną o prymarnym systemie ukraińskim. W języku ogólnopolskim spółgłoski *t'*, *d'*, *h* nie występują. W zapożyczeniach realizowane są one jako *t'ʲ*, *d'ʲ*, *χ*, a więc *kut'ʲa*, *d'ʲak*, *χulać* [23]. Natomiast w polskich gwarach okolic Włodawy (we wsiach dwujęzycznych) wyrazy zapożyczone nie ulegają takim przekształceniom fonetycznym, jest zatem *kut'a*, *d'ak*, *hulać*. Wynika to z utrzymania nawyków artykulacyjnych wyuczonych w prymarnym systemie ukraińskim. Dźwięki *t'*, *d'* wchodzą w opozycję palatalna : niepalatalna z *t*, *d*, np. *kut'a* 'rodzaj potrawy' : *kuta* 'od kuć', *vid'ok* 'mak samosiewny' : *vidok* 'obraz, malowidło'. Spółgłoska *h* występuje zaś w opozycji dźwięczna : bezdźwięczna z *χ*, np. *hody* 'trudno' : *χody* 'mieć dojście do jakiejś sprawy', *ham* 'jeść' (*χceš ham*, w rozmowie do dziecka) : *χam* 'prostak'. Jak wynika z podanych przykładów, spółgłoski *t*, *d*, *h* mają możliwość zróżnicowania form i znaczeń wyrazów, z tego też względu należy je uznać za fonemy.

Podobnie w ukraińskich gwarach okolic Włodawy w ich części południowo-zachodniej nastąpiło zapożyczenie wyrazów z gwar polskich ze spółgłoskami *f*, *g*. Dźwięki te pełnią funkcję różnicowania form i znaczeń wyrazów, np. *traf'yty* 'trafić' : *trav'yty* 'trawić', *g'ula* 'guz' : *k'ula* 'ts.', są zatem samodzielne pod względem fonologicznym. Wchodzą one w opozycje dźwięczna : bezdźwięczna. Zwiększenie inwentarza fonemów o /*f*/, /*g*/, nieznane w języku ogólnoukraińskim, mogło dokonać się jedynie na obszarze bilingwistycznym, gdzie gwary ukraińskie współistnieją z polskimi. Podstawą tych zmian była płaszczyzna fonetyczna. W przeszłości ludność polska ruszcząc się przenosiła określone nawyki artykulacyjne z systemu prymarnego do wtórnego. Powstałe w ten sposób cechy miały początkowo charakter fonetyczny, np. ubezdźwięczniająca wymowa spółgłoski w wygłosie, jak to jest na po-

[23] Por. *Słownik wymowy polskiej*, red. M. Karaś, M. Madejowa, Warszawa-Kraków 1977.

łudniowo-zachodnim wycinku badanych gwar, np. *kor'of*. Spółgłoska *f* była początkowo tylko wariantem kombinatorycznym fonemu */v/*. Później dopiero na skutek ustabilizowania się zapożyczeń z gwar polskich ze spółgłoskami *f*, *g*, nastąpiło ich usamodzielnienie się fonologiczne.

Pokazane zostały tutaj pewne zjawiska bilingwizmu, prowadzące w konsekwencji do powstania gwar przejściowych[24]. Ogólnie można stwierdzić, że zmiany językowe, jakie dokonały się na obszarze współistniejących gwar ukraińskich i polskich, wynikają z płaszczyzny fonetycznej, tj. prawa ekonomii wysiłku i prawa wyboru[25].

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
Lublin

Feliks Czyżewski

SOME PROBLEMS OF BILINGUALISM
(ON THE EXAMPLE OF WŁODAVIAN DIALECTS)

The paper discusses some problems of the linguistic interference formation in the bilingual, Polish-Ukrainian area of Włodavian dialects. As a result of the many hundred years old coexistence of the Ukrainian and Polish populations certain elements of the Ukrainian linguistic system were borrowed into the Polish linguistic system. A similar process took place in the opposite direction. The basic reasons for these transformations of both systems were of phonetic nature: the rules of choice and the minimalization of effort. The Polonized Ukrainian population as well as the Russified Polish population started by moving some phonologically insignificant features from their primary to secondary systems.

The acquisition of a secondary system depends considerably not only on the adoption of elements of the primary system but also on their preper distribution.

---

[24] Por. Z. S t i e b e r, *Sposoby powstawania słowiańskich gwar przejściowych*, [w:] *Świat językowy...*, s. 33-65; K. D e j n a, *Z metodologii badań...*, s. 35-40.

[25] Z. G o ł ą b, A. H e i n z, K. P o l a ń s k i, *op. cit.*, s. 166.

The secondary system may contribute to the preservation of earlier innovations of the primary system e.g. the consonant ʒ of the type χoʒu in the Ukrainian dialects, but it may also advance evolution in a direction different from that of the central dialect e.g. the pronounciation of the type *nos'it'i* as opposed to the common Ukrainian *nos'yty*.

Changes in phonological systems may result from stabilization of borrowings (with sound forms preserved). With the appearance of a minimal pair, i.e. when the opposition between sounds generates functional differentiation of words and their forms, given sounds obtain distinctive functions e.g. in Polish dialects the consonant *h* is in opposition to *χ*, cf. *ham* 'eat' : *χam* 'cad'.

As a result of bilingualism there appeared transitory dialects in the area of Włodawa.